

På uppdrag av Birka och Hovgårdens förvaltningsråd

Ett handlingsprogram för Hovgårdensområdets utveckling inom världsarvet Birka och Hovgården

Version 4.0, 2009-12-11

Lena Johansson, Riksantikvarieämbetet
(RAÄ:s dnr 130-2203-2008)

Sammanfattning

Förvaltningsrådet för världsarvet Birka och Hovgården anser att Hovgårdensområdet på Adelsö bör och kan utvecklas genom besöksnäring. En satsning som ligger i linje med de intentioner och mål som presenteras i Birka och Hovgårdens *förvaltningsplan*.

Handlingsprogrammets utgångspunkt är att verka för en framtida verksamhet med utgångspunkt i lokala engagemang som ger möjlighet till utveckling för bygden. Verksamhet som etableras kring världsarvsområdet ska ta avstamp i platsens *värdepalett*, och syfta till att förädla världsarvets värden.

Utvecklingen diskuteras utifrån beskrivna *insatszoner* där förvaltningsrådet och myndigheterna inte har som primärt uppdrag att direkt utföra publika aktiviteter. Uppgiften är snarare stödja aktiviteter och insatser som genomförs av privata och/eller ideella aktörer samt andra intressenter. Detta är en viktig markering med betydelse för handlingsprogrammets utgångspunkter och det framtida arbetet.

För att initiera, och ge reella möjligheter för besöksnäringen att verka och utvecklas bör dock förvaltningsrådet och myndigheterna initiera utveckling genom att investera i åtgärdsinsatser som motsvarar grundläggande *nyckelbehov*, t ex svara för utbyggnad av parkeringsmöjligheter, ett förbättrat och funktionellt skyltprogram m.m. I programmets bilagda åtgärdsplan föreslås insatser som myndigheterna bör vidta för att utveckla besöksnäringen vid Hovgården. Åtgärdsplanen för åren 2010-2012 fokuserar på tre resultat för att utveckla besöksnäringen vid Hovgården:

- **Besöksnäringen vid Hovgården är utbyggd till "basnivå". Dimensionerad för året-runt-verksamhet med kapacitet att ta emot 15 000 nöjda besökare årligen.**
- **Aktörer med intresse att utveckla besöksnäringen vid Hovgården ges ett tydligt handlingsutrymme i vilket de självständigt kan identifiera och utveckla verksamhet.**
- **Presentationen av besöksmålet Hovgården utgår från de värden som platsen har. Strategiskt ska dessa understödja en utveckling av besöksnäringen.**

Innehåll

Sammanfattning	1
Innehållsförteckning	2
Inledning - ett handlingsprogram för vem, och varför?	3
Varför fokus på Hovgårdenområdets utveckling?	4
Vad avgör en plats attraktivitet?	4
Förutsättningar för utveckling	6
Hovgårdens värden och styrkor – platsens värdepalett	6
Värden	6
Styrkor	6
Näringsetablering som leder till förädling	7
Kulturarv, näringsliv och samverkan som förvaltningsidé	7
Kulturarv	7
Näringsliv	8
Samverkan	9
Intressenter	10
Ambitionsgrad och inriktning för utvecklingen	11
Enkel beskrivning av ambitionsgrad inom respektive insatszon	11
Illustration: Fyra insatszoner för besöksnäringens utveckling vid Hovgården	12
Förvaltningsrådets och myndigheternas ansvar och roller i utvecklingsarbetet	13
Nyckelbehov för insatszon 'Basverksamhet, året-runt'	13
Illustration: Besöksnäringens utveckling vid Hovgården skapas genom samordning	14
2010-2012, Mål och åtgärder	15
Från program till åtgärdsplan	15
Resultat	16
Genomförande	16
Utvärdering	16

Inledning

- ett handlingsprogram för vem, och varför?

Utifrån olika intressenters perspektiv och behov har frågor lyfts fram allt mer konkret och kraftfullt om att utveckla Hovgårdenområdet till ett mer ”tillgängligt” kulturarv – som både alternativ och komplement till Birka/Björkö. Diskussioner och krav på tydliga specificeringar, vad gäller ambitioner och vilja till satsningar som finns för platsen, har föranletts av besöksnäringens närvaro vid Hovgården.

Genom att reda ut platsens utvecklingspotential - ta avstamp i platsens attraktivitet - vill handlingsprogrammet ge uttryck för det utrymme som finns för utveckling av besöksnäringen vid Hovgårdenområdet. Dessutom nystas i tänkbara roller och ansvarsområden för platsens förvaltningsråd och för de myndigheter som svarar för världsarvet Birka och Hovgården. I slutet av handlingsprogrammet återfinns en åtgärdsplan för åren 2010-2012.

Handlingsprogrammet är i första hand ett handfast stöd för förvaltningsrådets eget arbete. Ett arbete som i hög grad är inställt på att koordinera aktiviteter och insatser från Ekerö kommun, Länsstyrelsen i Stockholms län och - i sin roll som fastighetsägare - Riksantikvarieämbetet (hädanefter kallade myndigheterna), samt initiativ från andra intressenter.

Programmet ska också fungera som vägledning och inspiration för alla de intressenter som vill delta i utvecklingsarbetet kring Birka och Hovgården, t ex privata aktörer, organisationer, ideella föreningar och forskarsamhället.

Varför fokus på Hovgårdenområdets utveckling?

Hovgårdenområdet har – sett utifrån ett besöksnäringssperspektiv - legat i skuggan av Birka. Myndigheterna som ansvarar för världsarvet Birka och Hovgården har hittills varit relativt avvaktande i sina insatser för området. Ekerö kommun och Riksantikvarieämbetet har försökt att vara stödjande och samarbetsinriktade i diskussioner med föreningsliv och ortsbefolkning om olika typer av åtgärder vid Hovgården. Samtal som syftat till att klargöra och definiera de behov som besökare och andra aktörer till området har. Men i stora drag har arbetet hittills varit trevande och konturlöst.

Under de senaste åren har intresset för Hovgårdenområdet ökat. Ambitioner har uttalats, inte minst i kommunens översiktsplan och i Birka och Hovgårdens förvaltningsplan. Bland ett tiotal lokala näringsidkare och föreningar har det uttryckts ett starkt intresse av att ”göra nåt av platsen”, något som bättre kan visa upp kulturarvet, tillgängliggöra platsen och välkomna besökare på ett mer professionellt och systematiskt sätt.

I arbetet för att ta fram en Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (RUFS 2010) har kulturens roll betonats. I Riksantikvarieämbetet remissvar i ärendet (Dnr 331-02983-2009, 29/10 -09) uttrycks önskemål att stärka och lyfta fram kulturarvets betydelse ytterligare, i linje med rådande internationella strävanden och konventioner*, för att leva upp till RUFS intentioner om Stockholmsregionens utveckling och visionen om att Stockholm ska bli ”Europas mest attraktiva storstadsregion”.

För Birka och Hovgårdens förvaltningsråd, som är en samrådsplattform för Ekerö kommun, Länsstyrelsen i Stockholms län och Riksantikvarieämbetet, är en utveckling av Hovgårdenområdet en prioriterad fråga. Det är därför angeläget att strukturera de intressen som finns för platsens framtid. Inte minst behöver respektive myndighets diskussioner och arbeten koordineras och stämmas av.

---

*) aktuella konventioner:

kulturarvets värde i samhället (Faro 2005), *landskapet betydelse* (Florence 2000) samt *det byggda kulturarvets roll* (Granada 1985). Även Unesco:s konvention om *immateriellt kulturarv* (Paris 2003) och annat pågående arbete inom Unesco om kulturens betydelse för städernas och regioners utveckling är relevant.

Vad avgör en plats attraktivitet?

Hur ska man då egentligen tydliggöra vilken potential en plats som Hovgården har att utvecklas som besöksmål?

Ska vi förlita oss på att platsens världsarvsstatus i sig är tillräckligt intressant för allmänheten. Räkna med att platsen kommer att besökas bara det finns någon form av attraktion, en basal tillgänglighet och något att berätta? Och att det finns några som vill engagera sig för att realisera visionerna. Eller ska man möta en plats besöksvärde utifrån hur många som efterfrågar och besöker den? Då med en överhängande risk att hamna i en ond cirkel där det inte etableras någon form av publik verksamhet eftersom det kanske inte finns ett tillräckligt stort besöksunderlag och vice versa. Kanske hamna i en kommersiell fälla, där världsarvet riskerar att bli allt för utslätat - en schlager.

Erfarenheter av besöksmålsverksamhet i Riksantikvarieämbetets regi, och även från annat håll, har visat att människors motiv till att ta del av kulturarv är väldigt varierande. En del besöker en fornlämning för att lära sig en bit historia, andra för att finna en tillfällig oas - kanske en förflyttning från stad till landsbygd. Några vill ha ett bestämt mål för den årliga resan med vännerna och vissa gör sin livs resa över världen och besöker en avlägsen plats de alltid drömt om.

Om man då, parallellt, vrider lite på den ursprungliga frågan om Hovgårdens potential att långsiktigt utvecklas som besöksmål; Och funderar över hur man kan göra för att skapa de förutsättningar som behövs för att ett besöksmål ska vara så mångfacetterat som möjligt. Hur skulle det kunna innefatta verksamheter som stödjer sig på flera ben? Hur skulle det kunna vara flexibelt, både rumsligt (fysiskt/virtuellt) och innehållsmässigt? Och dessutom ha övergripande ambition om hållbarhet och kvalité.

I Riksantikvarieämbetets rapport ”Attraktivitet – hur och för vem?” (2005:5, ISBN 91-7209-409-5) presenteras aktuell och relevant forskning för arbete med en attraktiv region där kultur, natur och kulturarv utgör viktiga komponenter. I artikelform påvisas och diskuteras attraktivitet utifrån tre perspektiv; *Brukare* (attraktivitet för användare av en miljö), *process* (förlopp och arbetsformer som leder till attraktivitet samt ev intressekonflikter) samt *utvärdering* (hur attraktivitet kan mätas, beskrivas, följas upp och utvärderas).

När man tar hänsyn till alla dessa variabler, plus några till, kommer man åt hur utmanande det är att utveckla en besöksmålsverksamhet med världsarvsstatus.

Förutsättningar för utveckling

Hovgårdens värden och styrkor – platsens värdepalle

Förutom sitt kulturella ”kärnvärde” som världsarv har Hovgården också ett högt naturvärde och ett flertal viktiga styrkor som kan bidra till att göra platsen attraktiv. Hovgårdens *värdepalle* kan sägas vara platsens själ och ska vara utgångspunkt för den näringsetablering som är önskvärd inom området.

Värden

- I och med sin utmärkelse som världsarv har lämningarna vid Hovgården tillskrivits ett starkt universellt kulturarvsvärde. Birka och Hovgården ”anses så värdefullt att det är av betydelse för hela mänskligheten. Det är platser som på ett unikt och oersättligt sätt vittnar om jordens och människans historia och därför skall bevaras för kommande generationer som en del av vårt gemensamma arv.” (ur Birka och Hovgårdens förvaltningsplan s 6). De universella värden som platsen har beskrivs mer utförligt i Birka och Hovgårdens förvaltningsplan, s 9-11.
- Platsen har höga naturvärden och har därför klassats som ett ’Riksintresse för friluftsliv’. Läs mer om detta i Ekerö kommuns översiktsplan s 20-23. I närheten av Hovgården, inom knappt två km, går Adelsös vandringsled. Ett våtmarksområde söder om världsarvsområdet är av stort intresse för ornitologer.

Styrkor

- Platsen rymmer också specifika värden som måste anses viktiga för dess potential som besöksmål. Bland dessa värden finns det sådana som Hovgården delvis får ”ärva” efter vad som etablerats av det mer välkända Birka och dess framgångar som besöksmål men också en mycket rik berättelse med lång historisk kontinuitet och vida sammanhang om Hovgården förr och nu. Läs mer om platsens nationella värden i Birka och Hovgårdens förvaltningsplan, s 11-14.
- Få arkeologiska undersökningar och forskning har hittills gjorts vid Hovgården i förhållande till dess arkeologiska potential. Många vetenskapliga problem finns kvar att utforska.
- Hovgården är, i och med sin kollektivtrafiks- och fastlandsförbindelse, den del av världsarvet som kan nå året runt. Om Hovgården utvecklas som besöksmål kan området komma att fungera som entré till världsarvet på flera olika sätt;
  - *) som ett ”fastlandscentrum” för världsarvet Birka och Hovgården, dvs som en saknad pusselbit i berättelsen om Birka och Hovgården och platsens roll och betydelse under vikingatid,
  - *) som ett självständigt besöksmål som - utöver sin roll i sammanhanget Birka och Hovgården – också lyfter fram andra delar av Adelsös och närområdets allmänna turismvärden.
  - *) som komplement till Birka under de delar av året då det inte är möjligt att nå Björkö,
- Det finns bland ortsbefolkning intresse och engagemang kring platsen och dess sammanhang, både på kultur- och natursidan.

Näringsetablering som leder till förädling

Samtliga värden och styrkor som här definieras kan i sig inrymma möjlighet för någon form av affärsidé. Men för att uppnå hållbarhet och kvalitet i utvecklingen av platsen som besöksmål vill förvaltningsrådet fastslå att det eftersträvaransvärda är att iscensätta verksamhet som leder till förädling av Hovgårdens värden.

Som nämnts tidigare, är det dessutom en stor fördel för ett besöksmål – kanske rent av en nödvändighet – att lyfta fram, förstärka och bygga verksamhet och företagstillväxt kring mer än ett av de värden och styrkor som platsen har. På så sätt ökar möjligheterna att svara emot människors behov av kulturarv. Det blir då också mer okomplicerat att ”haka på” de trender som, naturligtvis, även finns inom kultursektorn och turismen, utan att hamna i periferin för det budskap och den inriktning man valt för sin verksamhet.

Kulturarv, näringsliv och samverkan som förvaltningsidé

De ambitioner och målsättningar som uttalats från myndigheternas sida vad gäller Hovgårdensområdet visar på tre huvudsakliga anledningar till att utveckla och förädla platsen som besöksmål.

Kulturarv

Genom att kulturarvet brukas ökar förståelsen, delaktigheten och ansvarstagandet för det. En god pedagogik för att bevara och försvara kulturarvet som gemensam tillgång, och stärka det som positiv kraft i samhällsutvecklingen, är att varsamt använda det. Lagen om kulturminnen (KML) slår fast att **”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön”**.

Riksantikvarieämbetet, som har regeringens uppdrag att ansvara för frågor om kulturmiljön och kulturarvet, presenterar det yttersta syftet med sin verksamhet på följande sätt;

”Till grund för vår verksamhet ligger visionen om ett kulturarv som är angeläget, tillgängligt och användbart för alla”

RAÄ:s vision hämtad från webbplatsen, www.raa.se/cms/extern/vart_uppdrag.html

”Överallt finns spåren av det förflutna. Kulturmiljön är i princip hela den miljö som har formats av oss människor genom tiderna. Det kan vara alltifrån en enskild plats eller byggnad till hela landskap.

Kulturarv är ett vidare begrepp än kulturmiljö. Det innefattar inte bara föremål, byggnader och fornlämningar utan också berättelser, traditioner och andra immateriella värden som vi övertar från tidigare generationer.

Samtidigt är det viktigt att påpeka att kulturarv inte är statiskt utan något som ständigt förändras och omformuleras.

Varje tid bildar sig en egen uppfattning om vad som är kulturarv och vad det betyder.

Riksantikvarieämbetet har regeringens uppdrag att vara pådrivande och samlade i kulturarvsarbetet och verka för att kulturarvet bevaras och brukas på bästa sätt. Vi har också ett ansvar för att utveckla diskussionen om begreppet kulturarv och hur det kopplas till frågor om demokrati och makt, tillhörighet och utanförskap, samt hur det kan ge perspektiv på nuet och framtiden”

(text hämtad från RAÄ:s webbplats, www.raa.se/cms/extern/kulturarv.html)

Näringsliv

Kulturarvet kan användas som incitament för en utveckling av besöksnäringen och förväntas ge mervärden i form av positiv lokal och regional samhällsutveckling.

Ett exempel är Ekerö kommun som i sin översiktsplan 'Ekerö kommun till år 2015 – med sikte på 2030', som antogs i slutet av 2005, sätter bygdens miljö- natur och kulturvärden i starkt fokus. På en mängd ställen i planen kan man finna motiv och argument där kulturarv och turism presenteras som viktiga resurser för kommunens framtida utveckling. I en av några av planens slutsatser säger man t ex att:

"Att Ekerö är Kulturens övärld innebär att kulturen och kulturmiljön är avstamp för och ses som en resurs för utvecklingen av kommunen."

(s. 39)

"Ekerö deltar i utvecklingen av världsarven och uppmuntrar verksamheter med direkt anknytning till det historiska kulturarvet."

(s. 47)

"Våra världsarv Drottningholms slott med teater, Kina slott och park samt Birka med Hovgården, på Björkö respektive Adelsö, utgör redan idag viktiga besöksmål. Även kommunens natur- och kulturmiljöer i övrigt lockar många besökare. De rika möjligheterna till utveckling av världsarven, turismen och besöksnäringen som finns och kan vidareförädlas måste tas till vara."

(s. 11)

Riksantikvarieämbetet har i uppdrag att medverka till genomförandet av Sveriges strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning och stödjer det arbetet med utgångspunkt i kulturarvet. I detta arbete sägs;

" Kultur och kulturarv framhålls som allt mer betydelsefullt för regional utveckling och förbättrar förutsättningarna för tillväxt. Riksantikvarieämbetets arbete sker i samverkan med andra myndigheter och aktörer, och syftar till att lyfta fram och utveckla kulturarvets roll även inom andra politikområden."

(text hämtad från RAÄ:s webbplats, www.raa.se/cms/extern/samhallsbyggnad/regional_utveckling_och_tillvaxt.html)

Länsstyrelsen ambition – som den uttrycks i 'Verksamhetsplan Länsstyrelsen i Stockholms län 2008-2009' – är att medverka till att statens insatser på ett dynamiskt sätt samspelar med de kommunala och regionala initiativen;

"att stärka Stockholmsregionens attraktionskraft och främja en hållbar samhällsutveckling. Attraktionskraften ska ses ur ett brett perspektiv där ett flertal faktorer tillsammans avgör hur väl regionen kan hävda sig"

(sid 6).

Samverkan

Världsarvet Birka och Hovgården behöver i högre grad utveckla en förvaltningsidé som utgår från samverkan mellan intressenter på nationell, regional och lokal nivå.

"Myndigheter som Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och Jordbruksverket delar i många avseenden verksamhets- och intresseområden.

På regional nivå finns aktörer som länsstyrelser, läns museer och kommuner. Över hela landet arbetar också företag, skolor, icke-kommersiella organisationer och enskilda med kulturmiljön och kulturarvet.

De ideella insatserna har stor betydelse. Genom samverkan med t ex markägare, arbetslag, hembygdsföreningar kan de ofta begränsade medlen mångdubblas – även ett litet bidrag kan få stor verkan."

(ur 'Förvaltningsplan för världsarvet Birka och Hovgården, s 24)

"Kommunens målsättning är att kommunmedborgarna ska bli mer delaktiga i världsarven och andra kulturhistoriska platser. Genom att utveckla dessa som besöksmål och uppmuntra verksamheter med direkt anknytning till det historiska kulturarvet ökar förståelsen för värdena. För området vid Hovgården kan detta samtidigt innebära att bygdens utveckling stimuleras och underlag för service m.m. förstärks."

('Ekerö kommun till år 2015 – med sikte på 2030', sid 45)

"Den svenska kulturmiljövården engagerar ett stort antal människor och är integrerad i många samhällsområden. Regional utveckling och tillväxt har sin utgångspunkt i ett landskap där kulturarv utgör en resurs för boendes livskvalitet, besökarnas upplevelser och företagets produktutveckling.

Det får till följd att fler människor deltar i kulturarvsarbetet, både som producenter och konsumenter, där styrkan ligger i mångfalden. För att entreprenörskap och företagande ska utvecklas inom kulturarv och för att samverkan ska främjas mellan kulturarv och näringsliv behövs insatser inom och mellan olika områden och aktörer på alla nivåer."

(ur RAÄ:s rapport 'Kultur, kulturarv och näringsliv i samverkan', sid 3)

Intressenter

På Adelsö finns idag ett drygt tiotal andra aktörer som på olika sätt är involverade i den besöksnäring som existerar vid Hovgården. Motiv och form för deras engagemang varierar - en del driver redan någon form av näringsverksamhet i anslutning till området, andra är intresserade av att satsa på något nytt eller investera i utbyggnad. Bland dem så finns det de som "brinner för" vikingatid och på olika sätt vill berätta och förmedla Birka och Hovgårdens järnåldersepok. Det finns också de som vill bygga ut service, faciliteter, logistik, information osv. kring den plats – de upplever – som ett besöksmål med stark utvecklingspotential.

I rapporten 'Storstadsnära landsbygd i regional utvecklingsplanering' (Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting) har man genom fallstudier studerat landsbygd och dess förhållande till storstaden. Rapporten, som kan laddas ner från webbplatsen; www.rtk.sll.se/Vart-uppdrag/Mark-vatten-och-gronomraden/Landsbyggd/, tar upp Adelsö som ett exempel och klassificerar, utifrån relevanta teman, ön som en "*landsbygd på väg mot nya näringar*". Den kraft och de idéer som finns bland bygdens entreprenörer är genuina. Med kulturarvet som bas ser man möjligheter till att stärka bygden och öka förutsättningarna för att hantera de glesbygdssvårigheter som finns på Adelsö, t ex att bedriva lanthandel och dagisverksamhet, långa restider med arbeten i Stockholm, brist på fritidssysselsättningar för ungdomar osv.

I samtal med de lokala aktörer som idag verkar inom Hovgårdenområdet upplevs ett cirkelresonemang. Flera av aktörerna - med stöd också ifrån ortsbefolkningen – tycker att förutsättningarna för att starta etablera, eller bygga ut verksamhet, är näst intill omöjliga eftersom grundläggande besöksbehov i området inte ens motsvarar det behov som det relativt få besökare som platsen har redan idag önskar sig. Besöksbehov som parkering, skyltning och information, stängsling och gångstigar inom fornlämningsområdet, sophantering, toaletter, bryggor i behov av reovering m.m. är behov som ofta, och med eftertryck, anges som problem i utvecklingen av besöksnäringen inom området. Dessutom uttrycks behov av myndigheternas ansvar för kunskapsuppbyggnad, samordning och stödarbete, t ex vid utarbetande av projektbeskrivning och bidragsansökningar.

På Adelsö finns idag ett råd som samordnar föreningslivets verksamhet och intressen på ön. Rådet behandlar till viss del frågor som rör turism inom området, men för att ytterligare tillvarata befintligt lokalt engagemang i världsarvet och i de frågor som rör utvecklingen av näringsverksamhet i anslutning till området, bör även öns företagsverksamhet organiseras, eller ingå i befintligt råd.

I världsarvets andra ände, på Birka/Björkö, driver Strömma Turism & Sjöfart AB den publika verksamheten. Förutom en daglig båttur till och från Hovgården har denna aktör idag inga planer på att utöka sin publika verksamhet vid Hovgården. De ansvariga för företaget faller in i motsvarande cirkelresonemang kring förutsättningarna för etablering som intressenterna på Adelsö.

Ambitionsgrad och inriktning för utvecklingen

Man kan tänka sig fyra olika *insatszoner* för besöksnäringens utveckling vid Hovgården. Zonerna ska inte ses som stegvisa då den yttre zonen inte behöver vara målet för utvecklingen av Hovgården som besöksmål. Insatszonerna bygger snarare på vilken ambitionsgrad som är rimlig för utvecklingen. Något som i sin tur är avhängigt hur stor besöksfrekvensen kommer att vara, antal intressenter som visar intresse av att etablera sig på platsen, affärsidéer, investeringsförmåga osv.

Valet av insatszon påverkar bl a formerna för hur myndigheterna och förvaltningsrådet kommer att involveras i verksamheten. Eftersom besöksnäringen vid Hovgården till stor del förväntas byggas utifrån lokala aktörer och andra intressenter, kan inte myndigheterna ensidigt besluta om vilken insatsområde besöksnäringen utvecklas inom. Roll och funktion kan komma se olika ut beroende på inom vilket insatsområde – med vilken ambitionsgrad - som lokala aktörer och andra intressenter har valt att verka inom.

Enkel beskrivning av ambitionsgrad inom respektive insatszon

(se även illustration på nästa sida)

▪ **Basverksamhet, säsong**

Vid Hovgården finns det säsongsbaserad verksamhet på enskilda aktörers initiativ. Skötsel- och underhållsåtgärderna inom världsarvsområdet syftar till att förhindra förslitning samt möjliggöra framkomlighet i området under säsong. Basala åtgärder för att öka tillgängligheten till betydelsefulla punkter inom området för alla besöksgrupper vidtas.

▪ **Basverksamhet, året-runt**

Vid Hovgården finns det en fungerande året-runt-lösning. Flera samverkande aktörer är aktiva med gemensamt intresse av att utveckla och förädla platsens värden. Skötsel- och underhållsåtgärderna inom världsarvsområdet syftar till att förhindra förslitning samt möjliggöra framkomlighet i området året runt. Basala åtgärder för att öka tillgängligheten till betydelsefulla punkter inom Hovgårdenområdet för alla besöksgrupper vidtas.

▪ **Besöksmål med 'Visitors center'***

Vid Hovgården finns det en väl utvecklad publik verksamhet som utgår från ett tydligt besökscentrum. Flera samverkande aktörer är aktiva med gemensamt intresse av att utveckla och förädla platsens värden. Verksamheten förutsätter att privata och ideella aktörer etablerat sig inom, och i anslutning till, området.

Skötsel- och underhållsåtgärderna inom världsarvsområdet syftar i allt större grad till att förebygga omfattande förslitning och skador med anledning av det ökade publika intresset. Ökade krav på åtgärder för att högre tillgänglighet i området.

Större krav på daglig tillsyn, skötsel- och underhållsåtgärder.

---

*) Om visitors center från <http://www.anst.uu.se/pestr133/publications/Jevre.pdf>

(Detta ger uttryck för en relativt ny företeelse, nämligen det ursprungliga engelska begreppet "Visitor Centre", där man förväntar sig att turister på besök eller genomresa kommer att göra sin första bekantskap med platsen genom just detta besökscenter. Dessa besökscenter har inte bara en informationsfunktion utan är i vanliga fall även utrustade med matservering/kafé och utställningar, i anslutning till en attraktion, ett naturfenomen eller kulturminne.)

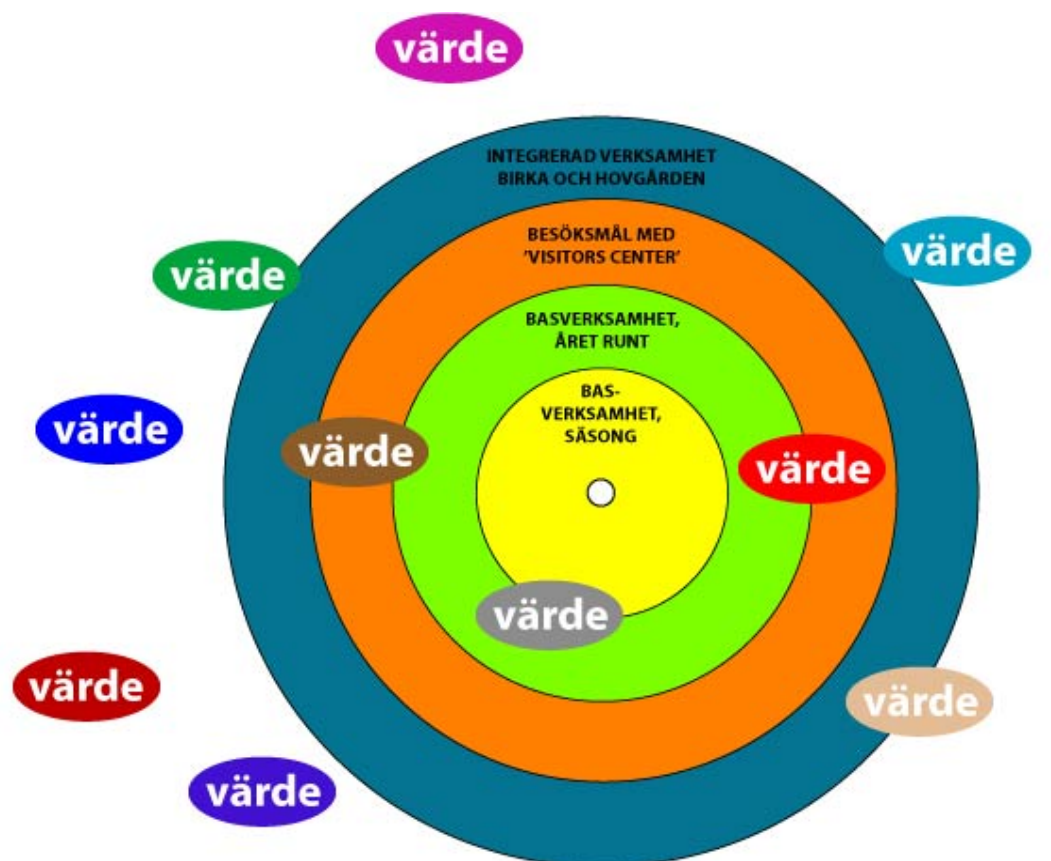
▪ **Integrerad verksamhet**

Birka och Hovgården är tydligt integrerade och kompletterar varandra i ett för hela världsarvet utvecklande och förädlade program.

Verksamheten har höga ambitioner och anses föredömlig i flera avseenden. Förutsätter att samtliga aktörer, i mycket hög grad, samordnar och kvalitetssäkrar verksamheten.

Illustration

Fyra *insatszoner* för besöksnäringens utveckling vid Hovgården. Utgångspunkten för näringsetablering är platsens *värdepalett*.

Basverksamhet, säsong
Vid Hovgården finns det säsongsbaserad verksamhet på enskilda aktörers initiativ.
Skötsel- och underhållsätgärdena inom världsarvsområdet syftar till att förhindra förlitning och nedbrytning samt möjliggöra framkomlighet i området under säsong. Basala åtgärder för att underlätta tillgänglighet till betydelsefulla punkter inom området för alla besöksgrupper vidtas.

Basverksamhet, året-runt
Vid Hovgården finns det en fungerande året-runt-lösning. Flera samverkande aktörer är aktiva med gemensamt intresse av att utveckla och förädla platsens värden.
Skötsel- och underhållsätgärdena inom världsarvsområdet syftar till att förhindra förlitning och nedbrytning samt möjliggöra framkomlighet i området året runt. Basala åtgärder för att underlätta tillgänglighet till betydelsefulla punkter inom Hovgårdenområdet för alla besöksgrupper vidtas.

Besöksmål med 'Visitors center'
Vid Hovgården finns det en väl utvecklad publik verksamhet som utgår från ett tydligt besökscentra. Flera samverkande aktörer är aktiva med gemensamt intresse av att utveckla och förädla platsens värden. Verksamheten förutsätter att privata och ideella aktörer etablerat sig inom, och i anslutning till, området.
Skötsel- och underhållsätgärdena inom världsarvsområdet syftar i allt större grad till att förebygga omfattande förlitning och skador med anledning av det ökade publika intresset. Utökade åtgärder för att möta förväntningarna på tillgänglighet i området. Större krav på daglig tillsyn, skötsel- och underhållsätgärder.

Integrerad verksamhet
Birka och Hovgården är tydligt integrerade och kompletterar varandra i ett för hela världsarvet utvecklande program.
Verksamheten har höga ambitioner och anses föredömlig i flera avseenden. Förutsätter att samtliga aktörer, i mycket hög grad, samordnar och kvalitetssäkrar verksamheten.

Förvaltningsrådets och myndigheternas ansvar och roller i utvecklingsarbetet

Myndigheterna har, som tidigare lyfts fram i detta handlingsprogram, i sina visioner och/eller strategiska dokument uppgift från sina respektive uppdragsgivare att utveckla besöksnäring utifrån kulturarvet. De primära arbetsinsatserna – att initiera, stödja och följa upp – är i högre grad mentorsartade än konkreta. Vilket innebär att myndigheternas medskapande arbetsuppgifter kring utvecklingen vid Hovgården är att interagera med andra intressenter för området, t ex genom stödjande uppgifter som samråd och dialog som i sin tur kan leda till ett samarbete bottnat i ömsesidighet.

Förvaltningen av Birka och Hovgården syftar till att uppfylla världsarvskonventionens mål, det vill säga säkerställa identifiering, skydd, bevarande, levandegörande och överlämnande av världsarvet till kommande generationer. Detta görs genom att arbeta mot övergripande målsättningar inom verksamhetsområdena; bevarande, publikt arbete, tillgänglighet, kunskapsutveckling och delaktighet/samverkan. (Läs mer om målsättningarna i Birka och Hovgårdens förvaltningsplan, s 17).

Nyckelbehov för insatszon 'Basverksamhet, året-runt'

Förvaltningsrådet, som är en samrådsplattform, anser att myndigheterna i och med sina initierande uppgifter och tydliga intentioner med området, också ska bidra till utvecklingen av besöksnäringen vid Hovgårdenområdet på ett mer konkret sätt.

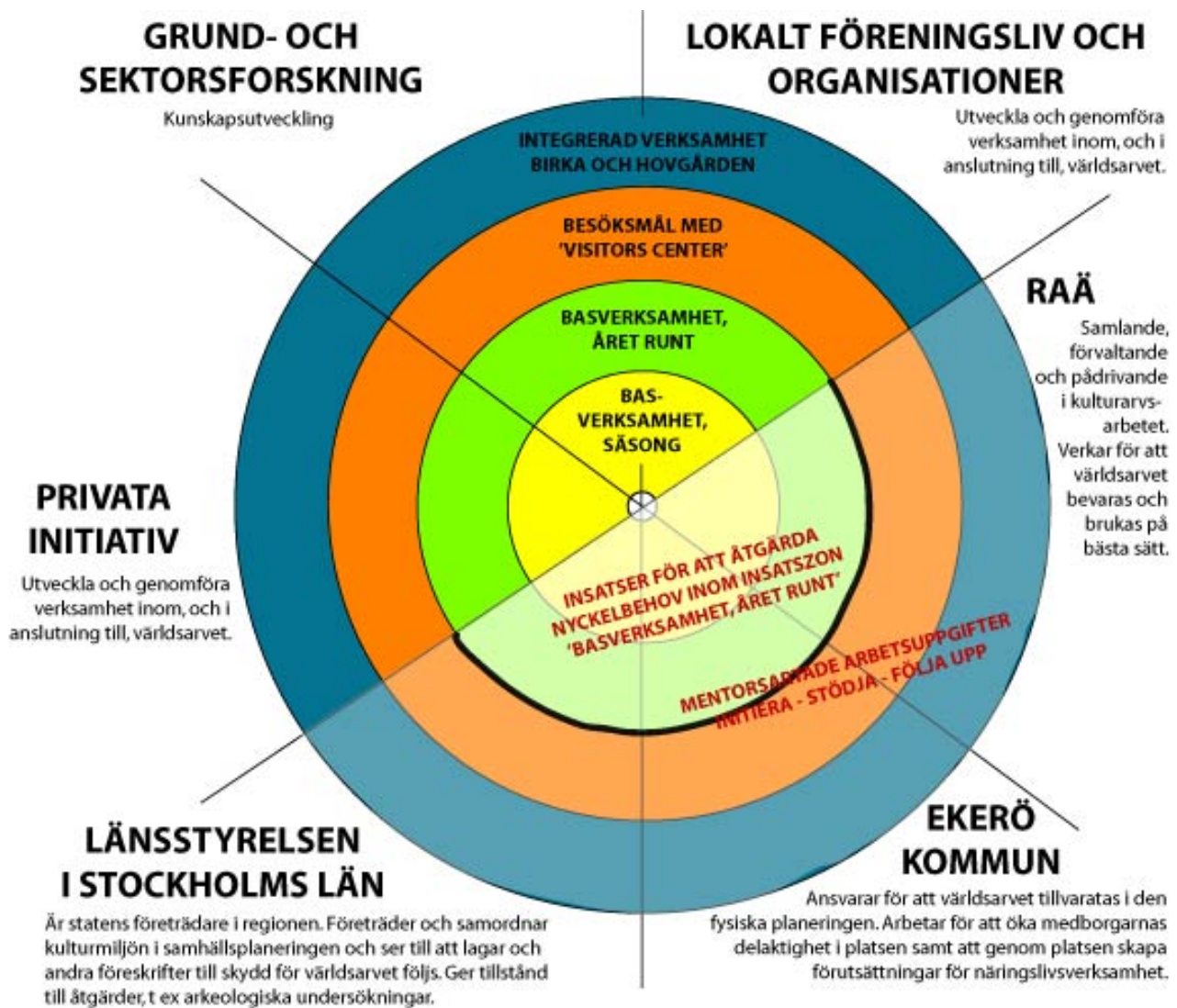
För att initiera utvecklingen, och ge reella möjligheter för besöksnäringen att verka och blomma ut, bör myndigheterna investera i åtgärder som motsvarar **nyckelbehov** inom basverksamheternas insatszoner (se närmare presentation tidigare i avsnittet).

Utifrån följande specificering av insatszon 'Basverksamhet, året-runt' har förvaltningsrådet definierat vilka åtgärder och insatser som krävs från myndigheternas håll. (Dessa presenteras närmare i avsnittet '2010-2012, Mål och åtgärder' samt i den åtgärdsplan som bifogas handlingsprogrammet):

▪ Bevarande - Hovgården brukas genom att människor stadigvarande bor och verkar på platsen - Vårdplan finns - Röjning/landskapsvård - Betesdjur - Underhåll av stängsel ▪ Publikt arbete - Hitta dit och hitta där! - Världsarvsskyltning - Någon form av kvalitetssäkring ▪ Tillgänglighet - Parkering och bryggor för reguljär båttrafik motsvarar året-runt-behov (Alla ska kunna ta sig från parkering till brygga) - Webbinfo ska finnas tillgänglig	- Möjlighet till info och guidning på både svenska och engelska - Någon form av i-punkt finns ▪ Kunskapsutveckling - Stödja aktuell forskning - Samarbete med världsarvsskolan Munsö skola ▪ Delaktighet & Samverkan - Förvaltningsråd finns och träffar intressenter i olika samrådskonstellationer. - Lokalbefolkningen känner platsen och dess värden - Uppmuntra en utvecklad besöksnäring inom världsarvet genom att stödja ambitioner och behov hos lokala näringsidkare och föreningsliv.

Illustration:

Besöksnäringens utveckling vid Hovgården skapas genom samordning mellan flera olika intressenter. För att initiera utvecklingen, och ge reella möjligheter för besöksnäringen att verka och utvecklas, bör myndigheterna investera i åtgärder som motsvarar nyckelbehovet inom basverksamheternas insatszoner.

2010-2012, Mål och åtgärder

Från program till åtgärdsplan

Handlingsprogrammet är avsett för att bringa klarhet i den potential och de förutsättningar som finns för att utveckla besöksnäring inom Hovgårdenområdet. Det ska fungera som ett stöd i förvaltningsrådets arbete, men också för att vägleda och inspirera andra intressenter att delta i utvecklingen av området.

I programmet beskrivs ett synsätt för myndigheterna, och förvaltningsrådet, att förhålla sig till utveckling av besöksnäring genom användning av kulturarvet. Dessutom föreslås att myndigheterna – vad gäller Hovgården – också bör initiera utvecklingen genom att bidra med konkreta åtgärder som leder till ökade möjlighet för besöksnäringen att utvecklas i önskvärd riktning. De roller och det ansvar som myndigheterna kommer att greppa i det fortsatta utvecklingsarbetet har sammanfattats i den åtgärdsplan som biläggs handlingsprogrammet.

Åtgärdsplanen presenterar enbart de mål och åtgärder som myndigheterna, och förvaltningsrådet, avser för Hovgårdenområdet. Övriga intressenters verksamhets- och/eller affärsidéer synliggörs i egna upprättade dokument och planer.

Här följer en kortfattad förklaring till vissa begrepp som används i matrisen:

'Resultat',

beskriver den situation som förväntas råda om projektet levererar förväntade aktiviteter och om de antaganden om externa faktorer som är upphov till situationen och som samverkar med problemet har visat sig stämma. Resultatet syftar till att uppnå handlingsprogrammets avsikt, dvs. – i detta fall – att Hovgårdenområdet på Adelsö bör och kan utvecklas genom besöksnäring.

'Indikatorer',

beskriver på vilket sätt, och med vilka data, man kan följa upp och utvärdera resultatet.

'Strategier',

är ett mål som är ett direkt resultat av de aktiviteter som genomförs.

'Aktiviteter',

är insatser som görs för att nå resultatet.

Resultat

Åtgärdsplanen fokuserar på tre resultat för att utveckla besöksnäringen vid Hovgården.

- **Besöksnäringen vid Hovgården är utbyggd till "basnivå". Dimensionerad för året-runt-verksamhet med kapacitet att ta emot 15 000 nöjda besökare årligen.**
- **Aktörer med intresse att utveckla besöksnäringen vid Hovgården ges ett tydligt handlingsutrymme i vilket de självständigt kan identifiera och utveckla verksamhet.**
- **Presentationen av besöksmålet Hovgården utgår från de värden som platsen har. Strategiskt understödjer dessa en utveckling av besöksnäringen.**

Genomförande

Åtgärdsplanen sträcker sig över flera år och ska vara ett "levande dokument". Samtliga myndigheter - Ekerö kommun, Länsstyrelsen i Stockholms län och Riksantikvarieämbetet - svarar för att planens intentioner genomförs genom att ansvara för olika resultat och aktiviteter. Det innebär att myndigheterna ser till att åtgärdsplanen integreras i de årliga VP-processerna inom respektive organisation, upprättar de operativa planer som krävs för att genomföra aktiviteterna och svarar för att arbetet utförs enligt plan.

Utvärdering

Åtgärdsplanen följs årligen upp och utvärderas av förvaltningsrådet för världsarvet Birka och Hovgården.